

Fidelitat, guerra i exili: el cas d'Andreu Pont durant la revolta catalana del segle XVII

Gerard Lligoña Vidal
Universitat de Barcelona

Introducció

Dins del marc de l'estudi de la Guerra dels Segadors i de les institucions que la dirigiren i que hi participaren —la Diputació del General, el Consell de Cent o la Catedral i el Capítol de Barcelona, per exemple— és fonamental l'estudi dels personatges que intervingueren. Aquest estudi prosopogràfic pot aportar dades especialment rellevants per comprendre la presa de certes decisions i de certes accions.

L'estudi d'aquestes personalitats no ha de recaure únicament en les seves accions, sinó en l'origen, en la integració en la comunitat, com teixiren una xarxa de suport, d'ajuda mútua o, inclús, d'enemistat. D'aquesta manera, “estudiar qualsevol grup privilegiat representa també conèixer el procés d'accés, d'incorporació al mateix dels nuclis familiars que l'integren” (Moles, 14) i, en conseqüència, estudiar les famílies d'aquest grup “constitueix un instrument d'anàlisi de primer ordre de les projeccions socials [...] dels grups en qüestió” (Fargas Peñarrocha, 21) —en aquest cas del grup dirigent de la revolta i les institucions catalanes.

A més a més, l'estudi dels individus serveix també com a fil conductor per estudiar altres elements. Així ho explicava Josep Capdeferro en la seva tesi sobre Joan Pere Fontanella i la ciutat de Girona:

La impressió que ens dona el resultat final del treball: la nostra visió de la vida de Joan Pere Fontanella i de la Història de Girona des de finals del segle XVI fins a mitjan del XVII és el fruit creuat dels objectius, les dèries i les casualitats [...]. Constitueixen una tesi mixta o híbrida (l'advocat olotí hi és emprat com a fil conductor, a vegades com a mer pretext), amb components d'estudi biogràfic, d'història de les institucions polítiques i d'història de la cultura jurídica (2010, XI).

De fet, pel que fa a la Guerra dels Segadors, Antoni Simon ja feu aquest exercici en la seva biografia de Pau Claris, i no només del que fora diputat eclesiàstic, sinó de tots els que conformaren, segons l'autor, “el nucli dirigent de la revolució política del 1640-1641.” En aquest treball, Simon reconstrueix les xarxes familiars que uniren al grup, com s'apuntava més amunt, demostrant que eren claus per explicar la força del moviment (20).

Amb l'article que es presenta es pretén, de forma més reduïda, fer el mateix que els autors anteriors: d'una banda, fer servir la vida d'Andreu Pont, diputat eclesiàstic durant el trienni de 1647-1650, com a eina i mitjà per veure el seu entorn —la família, l'església, la Diputació, la Guerra i l'exili—, i, per l'altra, explicar la vida d'aquest personatge, no el més rellevant, però sí ben representatiu de la classe dirigent del moment, detallant tot el que es pot, el seu camí fins a la Diputació.

La família Pont i la vila d'Oceja

Andreu Pont neix al si d'una família benestant de la Cerdanya, amb residència a Oceja, avui a la banda francesa. Oceja era una vila amb la jurisdicció repartida, el segle XVII, entre dos grans senyors: el monestir de Sant Pere de la Portella i la Comanda de Puig-Reig. En els capbreus que aquests senyors jurisdiccionalment feren no apareix la família Pont, és a dir, no capbrevaren, fet que indica que tenien una possessió total de les terres i de la casa. És així com la família aconseguí en tres generacions un augment patrimonial que els dugué a la preponderància dins de la comunitat i a l'ennobliment.

El primer membre del qual es té constància és Bartomeu Pont, nascut al voltant de 1510 i mort després de 1578; el 1531 comprà una masada, coneguda com el Mas d'en Pont, amb un molí, i esdevingué primer cònsol d'Oceja el 1551.

Bartomeu només tingué un fill, Pere Pont, de qui no es coneix la data de naixement, però sí la de noces amb Joana Bosom, originària de Sallent, el 20 de novembre de 1578. Ambdós moriren abans de 1651, quan Andreu Pont els deixà tres misses pagades en memòria seva (Solà i Colomer, 561). D'aquesta unió nasqueren tres fills: Pere Màrtir Pont batejat el 17 de novembre de 1582; Onofre Pont batejat l'1 de novembre de 1600, i Andreu Pont, batejat el 15 d'agost de 1606. Tots tres estudiarien: Pere Màrtir Pont estudià art el 1607 i el 1610 es graduà en ambdós drets, civil i canònic (Capeille, 487); Onofre Pont fou notari de Ripoll i ciutadà honrat de Barcelona i, finalment, Andreu Pont fou, també, doctor en ambdós drets, tot i que es dedicà a la vida religiosa. La preponderància familiar es veu reforçada amb l'ennobliment de Pere Màrtir Pont per part de Felip IV amb unes lletres patents donades el dia 17 de març de 1639. Aquest ennobliment, a cavaller (Bru de Sala & Fluvià i Escorsa, 188), és probable que fos incentivat pel seu casament el 1615 amb Joana de Cadell, filla de Joan Carles de Cadell i Pera, senyor d'Espira de Conflent.

Aquí no és possible explicar en profunditat la família d'Andreu Pont, però cal destacar el compromís amb el bàndol francès durant la guerra. Pere Pont jurà fidelitat a la Junta de Braços del 4 d'octubre de 1640 (Sans i Travé 1999, 1095) i insaculat a la bossa d'oidor militar per la vegueria de Perpinyà el 1644 (Serra, 337); assistí a diverses Juntes de Braços durant el trienni en què Andreu Pont exercí el càrrec de diputat, estigué present a Barcelona acompanyant al seu germà durant aquest temps, almenys fins al novembre de 1649, a partir de llavors fou el seu fill, Pere Vicenç, qui acompanyà a Andreu Pont fins al final del seu mandat i qui assistí a les Juntes de Braços. Onofre Pont també tingué participació en la Diputació exercint com a diputat local de la Cerdanya durant el trienni de 1644. Un altre fill de Pere Pont, Francesc Pont, hereu d'aquest, ocupà el càrrec de tauler del General a Castelló d'Empúries. Després de 1652, amb la caiguda de Barcelona i la repressió castellana, foren desinsaculats i substituïts el 19 de març de 1654 (Serra, 337); pel que es diu al Dietari, sembla que tots, a excepció d'Onofre Pont, van continuar lluitant en el bàndol francès (Sans i Travé 2000, 1246-1260). Tot i això, Onofre abandonà Ripoll i residí a Perpinyà, almenys, des de 1655. De la mateixa manera, sembla que el seu fill, també notari i ciutadà honrat de Barcelona, es traslladà, en algun moment abans de 1677 a Natüja, a la Cerdanya francesa.¹

Pere Màrtir dictà testament a Perpinyà el 25 de gener de 1655 —tot i que a Puigcerdà ja havia dictat un altre testament davant del notari Jeroni Relló,² però fou arrencat— i morí l'abril del mateix any. Tingué set fills, el primer, Pere Lluch, morí sense descendència el 1664; les seves filles, Maria, Joana i Casilda, es casaren amb cavallers i burgesos; el ja citat Pere Vicenç, entrà a l'exèrcit i fou tinent de cavalleria en el regiment del marquès d'Aguilar el 1655, el 1658 fou capità del procurador reial i morí després de 1664; l'últim fill, Isidre Pont, estudià ambdós drets, entrà al monestir de Sant Miquel de Cuixà i fou provisor de la Cerdanya, a més d'ajudant i representant en actes notariais de Francesc de Montpalau —personatge important dins de la Diputació i la Congregació Benedictina.³ Finalment, l'hereu fou el segon fill, Francesc Pont, ja citat, qui es casà amb Francesca Trinyach, hereva d'una família burgesa de Perpinyà, filla d'Antoni Trinyach, ciutadà honrat de Perpinyà, morí abans de 1664. De fet, aquest matrimoni és,

¹ ACC, Cúria reial de la vegueria de Cerdanya, processos, ACCE 130-141-T1-335.

² ACC, Districte notarial de Puigcerdà, Manuals, ACCE 130-107-T2-2202.

³ ACC, Districte notarial de Puigcerdà, Manuals, ACCE130-107-T2-2490, ff. 298r-299v i ACCE130-107-T2-2492, ff. 105r-106r.

probablement, el que facilità el desplaçament de la família cap a Perpinyà, tot i que mai abandonaren del tot Oceja.

Els posteriors descendents s'emparentaren amb els Còdol, de la baronia d'Ur i Florí; amb els Barnola, senyors de Lles, i els Copons de Malmercat (Mitjana de las Doblas i Alegrín, 62; Lazerme, 80-84).

Abans de continuar amb els passos de Pont, val la pena fer un esbós de la capacitat econòmica de la família, almenys de la primera generació ennoblida a la qual pertànyer. Posseïen un mas, però no s'ha trobat una referència directa a aquest, tanmateix, sí que s'esmenten algunes possessions en declaracions d'altres persones que sí capbreven. Així, la primera menció és del 1602 on es diu que tenien un pou,⁴ tota la resta de referències són d'un capbreu de 1651. D'aquest darrer, es coneix que Pere Pont, el germà gran, tenia camps, alguns dels quals els havien obtingut d'altres persones de la vila; prats, comprats també a veïns; feixes i cases o masos.⁵ A més a més, posseïen ramats que, durant la guerra, foren requisats pel governador militar de Roses.⁶ Aquest patrimoni es forjà primer amb Pere Pont pare i s'amplià amb el primogènit, Pere Màrtir Pont. Evidentment, les actes notariales conservades apunten a una economia que, lluny dels grans senyors i nobles, els permetia viure de forma acomodada: així, obtenien rendes a través de censals, patrocinaven l'església de Sant Joan de Perpinyà i s'ocupaven de familiars que entraven a l'església fins que obtenien beneficis.⁷

Retornant a Andreu Pont, sembla que exercí d'advocat, si més no ho feu en el plet que Pere Pont, el seu germà, i Joana de Cadell tingueren contra la família d'aquesta, concretament contra el germà gran Joan de Cadell, en representació del seu pare, Carles de Cadell, per l'impagament del dot de mil lliures que havien de pagar-se en cinc anys, com ho establien les capitulacions matrimonials signades a Puigcerdà el 1615.⁸

El mateix any que litigava pel dot del seu germà, entrà al monestir de Montserrat, concretament va prendre l'hàbit el 7 de desembre de 1627, juntament amb Joan Andreu Ricci de Guevara, natural de Madrid, pintor i fill de pintors originaris d'Itàlia (Zaragoza Pascual 1991, 349).

La vida eclesiàstica

Andreu Pont tingué al monestir una vida relativament tranquil·la, però no absent de conflictes. Tanmateix, no és fins al 1641 quan torna a haver-hi documents que el mencionin, quan marxà com a ambaixador de Montserrat, de la Diputació del General i del Consell de Cent, cap a París i Roma.

Quan Pont entrà a Montserrat es trobà un monestir que sortia de forts conflictes interns que, tot i haver-se calmat, no havien cessat. Montserrat era un dels punts de més conflicte religiós de tot Catalunya: segregat de Catalunya i introduït a la Congregació Benedictina de Valladolid, era vist com un bastió castellà en mig del país. Aquesta tensió del monestir amb el territori es veié agreujada per una tensió interna: el control de les posicions de poder i de les rendes. Uns problemes que dugueren a Felip II i al papa Gregori XIII a intervenir a través de visites apostòliques i reials, que acabaren amb un pacte, insatisfactori pels catalans, gràcies al visitador apostòlic Joan Baptista de Cardona, bisbe

⁴ ACC, Cúries senyoriales eclesiàstiques, Comanda de Puig-reig de l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, ACCE130-191-T1-8 ff. 48r-52v.

⁵ ACC, Cúries senyoriales eclesiàstiques, Comanda de Puig-reig de l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, ACCE130-191-T1-11, ff. 37r; 56v-58r i 64v-68r.

⁶ ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 864, ff. 162v-163r.

⁷ ACC, Districte notarial de Puigcerdà, Manuals, ACCE130-107-T2-2481, ff. 383r-384r; ACC, Districte notarial de Puigcerdà, Manuals, ACCE120-107T2-2482, ff. 108r-111v; ACC, Districte notarial de Puigcerdà, Manuals, ACCE130-107-T2-2484, ff. 374r-378v.

⁸ ACA, Reial Audiència, Plets Civils, 12497.

de Vic: segellava l'hegemonia castellana i establia l'elecció de l'abat a les ordenances, fixant l'alternança, per trienni, entre castellanés i els originaris de la Corona d'Aragó (Sanabre 1962; Zaragoza Pascual 1996).

Les conseqüències d'aquests conflictes de finals del XVI i principis del XVII són evidents en esclatar la guerra: la consagració de la ideologia o sentiment "anticastellà" en Pont i en l'estament eclesiàstic.⁹ Aquest posicionament de l'estament i els avenços imparables de l'exèrcit castellà, dirigit pel marquès de los Vélez, feren témer a les autoritats catalanes que el marquès prengués el monestir i el convertís en una fortalesa, impeding la lliure circulació de tropes i queviures. A més a més, existia el perill que el tresor de Montserrat nodris les arquees de l'enemic. Així, Pau Claris manà confiscar-lo, però l'abat de Montserrat, Juan Manuel de Espinosa, posà certa resistència, fet que se sumà a la constatació que aquest es cartejava amb el marquès. Amb tot, els dirigents de la revolta decretaren la confiscació definitiva i, poc després, l'expulsió dels monjos castellanés.¹⁰

L'ambaixada a París i Roma

Aquesta expulsió engegà la maquinària diplomàtica: cartes i memorials foren redactats pel monestir, la Diputació i el Consell de Cent, destinats a totes les autoritats del moment: els ambaixadors a la cort francesa i a Roma, al rei, al papa, als nobles de la cort, als cardenals, etc. Tot fou entregat a Andreu Pont, monjo del monestir i escollit per aquest per a ser el seu ambaixador i el de les institucions.

Les demandes eren clares: demanaven al rei i a la cort protecció i intercessió a Roma; la segregació del monestir de la Congregació de Valladolid i la constitució d'una congregació catalana independent (Sanabre 1962, 120-121).¹¹

A principis d'abril marxà cap a París, on arribà el 3 de maig i es reuní amb diverses autoritats.¹² Allà redactà un memorial amb la història del monestir, de greuges i de demandes que presentà davant del rei (Sanabre 1962, 125-127).¹³ Finalment, Pont aconseguí la protecció del rei i es desplaçà a Roma, on arribà a finals de novembre o principis de desembre.¹⁴ Allà residí fins al febrer, quan el papa Urbà VIII envià la confirmació de Francesc Batlle com a nou abat de Montserrat (Sans i Travé 1999, 1258-1259).

Es pot considerar que la missió d'Andreu Pont va resultar positiva, tot i que no un èxit rotund. A París, la seva audiència amb el rei francès li atorgà la protecció d'aquest i de l'ambaixador francès a la cort romana, tal com ho indica una carta d'aquest, el Marquès de Fontenay, el 2 de març de 1642.¹⁵ Tanmateix, a Roma la sort de Pont no sembla ser tan positiva. La confirmació de l'abat denota el vistiplau a les accions de les institucions catalanes, però l'objectiu principal, la creació d'una de nova congregació catalana, no s'aconseguí.

⁹ Sobre la ideologia o sentiment, així com la justificació de moltes de les accions empreses i que s'esmentaran en aquest apartat, en parlo a un altre article (Lligoña Vidal).

¹⁰ ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 856 ff. 352r – 352v; 354v-355r i 357r; ACA, GENERALITAT, Correspondència del virrei Comte de Santa Coloma, carta núm. 12235.

¹¹ Totes les cartes es troben al registre de lletres trameses: ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 856, ff. 385r-388v; AMAEP, Mémoires France, vol. 1632, f. 87; AMAEP, Mémoires France, vol. 1633, f. 88 i AMAEP, Mémoires francès, vol. 1633, f. 91 i 93.

¹² ACA, GENERALITAT, Correspondència del virrei Conde de Santa Coloma, CARTA NÚM.12395

¹³ AMAEP, Mémoires France, vol. 841, f. 128-131.

¹⁴ ACA, GENERALITAT, Pergamins, Carpeta, 74, Perg.1599.

¹⁵ ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 857, ff. 443r-444v.

L'abadia i la Congregació Claustral Tarraconense

Tot i el resultat de l'ambaixada, Andreu Pont en tragué benefici i obtingué l'abadia d'Amer i Roses de mans de Lluís XIII el 1643. El monestir restava sense abat des del 1639 i el virrei francès, Philippe de la Mothe, en segrestà les rendes el 1642¹⁶ fins a la presa definitiva de Pont com abat el 12 d'agost de 1644, a través d'un procurador (Montsalvatge i Fossas, 367).¹⁷ Poc després de la confirmació com abat, Andreu Pont s'instal·là a Barcelona i jurà el 18 d'agost de 1644, al monestir de Sant Pau del Camp, a la Congregació Claustral Tarraconense i Cesaraugustana davant del lloctinent de president Miquel de Soler, abat de Sant Pau del Camp, i amb Felip d'Alentorn i Pere Mas com a testimonis (Tobella, 383).¹⁸

Pont fou un abat absent, residint a Barcelona des del retorn de l'ambaixada fins al 1652, quan emprengué el camí de l'exili. Tot i que abans encapçalà una processó a Amer que li valgué l'inici d'un procés en contra seu a la Seu de Girona.¹⁹ Tanmateix, no desentengué les seves funcions i, així, recuperà una tradició que els abats anteriors havien abandonat: capbrevar les possessions del monestir en el començament de l'abadia, fet que no es donava des del 1598.²⁰ El seu capbreu, del 1646, serví com a base per les capbreuacions posteriors. A més a més, Pont procurà que totes les persones beneficiades amb càrrecs complissin les seves funcions, fins al punt que segrestà les rendes del priorat de Coll, ja que el prior havia desatès completament les seves tasques i es limitava, simplement, al cobrament de les rendes (Solà i Colomer, 46-47; 252 i 286).

Any del Capítol General	President i Lloctinent
1636	Miquel d'Alentorn, abat d'Amer i Roses Francesc Climent, abat de Besalú
1639	Francesc d'Erill, abat de Sant Cugat (†1640) (substituint per Francesc de Copons) Francesc de Copons, abat de Ripoll (substituint per Gispert Amat)
1645	Miquel Salaberdenya, abat de Cuixà Gispert Amat, abat de Galligants
1648	Francesc de Montpalau, abat de Banyoles Andreu Pont, abat d'Amer i Roses (substituïts ambdós per l'abat degà Jaume Meca, abat de Ripoll.)
1661	Jaume Climent, abat de Breda Francesc Bernat de Pont, abat de Besalú

Taula 1. Presidents i lloctinents de la província Tarraconense (Catalunya i Rosselló) (Zaragoza Pascual 2004, 407)

¹⁶ ACA, REIAL PATRIMONI, MESTRE RACIONAL, Volums, Sèrie General, 2872.

¹⁷ ACA, REIAL PATRIMONI, MESTRE RACIONAL, Volums, Sèrie General, 2873, f. 1v. La bibliografia existent ha atribuït a Pont més d'una abadia, tanmateix, la investigació ha demostrat que, si bé no es nega la possibilitat que els benedictins catalans el proposessin com a candidat davant del rei a altres abadies, mai en prengué possessió.

¹⁸ AMM, Llibre de Resolucions, 1620 – 1661. (núm. 46), f. 45r.

¹⁹ ADG 1 2 5 5 2 Proc. Mod. 8655 Procés contra Andreu de Pont, abat d'Amer, per vestir de pontifical en una processó, juny 1654. La informació continguda en aquest procés són uns testimonis que declaren que Pont es vestí de pontifical en una processó que demanava la rendició de les tropes castelleses en el setge de Roses. La data que assenyalen és el juny de 1654, tot i que, per altres fonts que ja es comentaran, se sap que Pont morí abans del març de 1654. Per tant, és probable que es tractés d'una còpia que fes referència el juny de 1653, quan les tropes castelleses s'havien instal·lat a l'Empordà i pressionaven Roses.

²⁰ ADG 2/2 1 1 1 3 Amer i Roses 24 Capbreu de la vila d'Amer (1598) i 25 Capbreu de Sant Esteve de Llémna, Granollers, les Serres i la Barroca (1598).

L'abadia d'Amer introduí a Andreu Pont al govern dels benedictins a Catalunya, a la Congregació Claustral Tarraconense i Cesaraugustana, que incloïa Aragó i Navarra. La Congregació fou una de les ordes que més patí durant la guerra, tant en l'àmbit material com humà, amb destrosses i misèria econòmica dels monestirs i desplaçaments, morts i exilis dels seus membres.

Amb l'inici de la guerra la congregació es declarà partidària a França, sobretot a causa de l'intent de Felip IV de nomenar el seu germà, el Cardenal-Infant, com abat de les abadies de Sant Cugat i Camprodon. Així, ràpidament els benedictins buscaren l'ajuda de Lluís XIII qui nomenà Francesc de Montpalau a Banyoles, abadia que també quedà vacant a principis de la guerra; a Francesc Monfar a Camprodon, i a Gaspar Sala a Sant Cugat (Zaragoza Pascual 2002, 32; 62 i 239).²¹ La congregació s'oposà al nomenament de Sala com abat, ja que es tractava d'un agustinià, però els interessos monàrquics van prevaler per sobre dels interessos de la congregació —el monarca recompensava a Sala per la seva fidelitat i afinitat.

La guerra, a més, havia deixat incomunicada les províncies benedictines, fet que impedí la celebració de capítol general, que comportà, alhora, la demanda a la Santa Seu de la corresponent proroga en diverses ocasions. Aquesta suspensió dels capítols acabà provocant un progressiu augment del control de Gispert Amat de la junta i la presidència de la congregació. Des de 1640 el president, Francesc de Copons abat de Ripoll, delegà les seves funcions sobre Miquel de Soler, abat de Sant Pau del Camp, qui, al seu torn, es recolzava en Amat que actuava com a lloctinent (Zaragoza Pascual 2004, 180-182). En aquells anys, els conflictes dels benedictins no foren especialment notoris, però sí constants. Així, tornaren a topar amb el nomenament de Pere Pont —cap relació familiar amb Andreu Pont—, ajudant de Pierre de Marca, a l'abadia de Roda, provocant l'enviament de Francesc de Montpalau a Roma, sense obtenir la destitució desitjada. Tanmateix, així s'iniciava l'oposició de la junta, controlada per Amat, al nomenament de persones alienes als benedictins.²²

Gispert Amat havia aconseguit controlar les juntes, poder que augmentà gràcies a la seva elecció com a diputat eclesiàstic, fins al punt que traslladà les reunions a les seves estances a la Diputació, en lloc de Sant Pau del Camp, on era acostumat. Amb aquest control, Amat forçà l'inici dels preparatius del nou capítol general a finals de novembre de 1644, en contra del criteri del president.²³ L'oposició d'Amat a Copons, el president, es feu palesa a partir del 27 de desembre d'aquell any, quan ordenà a Diego de Gorch abstenir-se de realitzar cap cobrament al priorat de Lleida i abandonés el seu càrrec de rector del col·legi —nomenament fet per Copons a demanda de la junta; ordres que se li notificaren amb una carta redactada per Andreu Pont. L'1 de gener, la junta es reuní al Palau del Rei i es tractà, de nou, el conflicte amb Diego de Gorch; Andreu Pont informà que Gorch havia respost que no acudiria a Barcelona ni abandonaria el seu càrrec, ja que era una provisió directa del president, qui li havia ordenat no marxar fins a haver cobrat totes les rendes. Es demanà l'actuació del president, però tres dies després, en una nova junta, s'ordenà la detenció de Gorch.²⁴

Francesc de Copons es veié forçat a abandonar el seu monestir a Ripoll i tornar a Barcelona, on convocà junta, ara de nou a Sant Pau del Camp, el 6 de febrer de 1645. Aquella junta revelà que Amat volia nomenar a Pau Tristany en el càrrec de Gorch. Amb aquest últim empresonat, Tristany i ell litigaren amb la junta fins a la resolució del 24 de

²¹ Pel que fa a Camprodon, Zaragoza esmenta a Andreu Pont com abat entre 1640 i 1643, però, tal com s'indica a la nota 17 no s'han trobat evidències d'aquesta abadia.

²² AMM, Llibre de Resolucions, 1620 – 1661. (núm. 46), ff. 45v-47v.

²³ AMM, Llibre de Resolucions, 1620 – 1661. (núm. 46), ff. 48r-49v i 51r-53v.

²⁴ AMM, Llibre de Resolucions, 1620 – 1661. (núm. 46), ff. 60r-63v.

febrer: s'establí que el nomenament de Pau Tristany era el vàlid. Això mostra que era la junta la responsable de ratificar totes les decisions del president. A més a més, queda clar el control que Galligants havia obtingut durant l'absència de Copons.²⁵ Diego de Gorch havia estat nomenat per Francesc de Copons en sol·licitud de la junta d'un comanador pel cobrament de rendes, però no s'alineava amb els interessos d'Amat i, per tant, va propiciar l'enfrontament. De fet, no es fa estrany que durant aquest conflicte la junta reclamés capítol general i que després fos escollit Amat com a lloctinent.

La derrota de Copons com a president ja era clara i el 5 de març s'establí el capítol general pel 3 de maig, però que s'hauria de suspendre perquè l'abat de Banyoles pogués visitar els monestirs benedictins. Com a màxim podria endarrerir-se el capítol fins al dia de Tots Sants. Francesc de Copons recomanà demanar al papa una nova pròrroga, però la junta ho rebutjà, resolent convocar a tots els monjos, també als d'Aragó i Navarra. De nou, l'1 de maig Copons insistí amb la pròrroga per les dificultats de la guerra, la impossibilitat de visitar els monestirs, fet ja considerat per la junta, i la dificultat de participació dels altres regnes. La junta resolgué en contra de la proposta i el dia 3 de maig es donà el capítol i la suspensió.²⁶

Com havia anunciat Copons, els altres regnes no assistiren al capítol, que fou posposat fins al 8 de novembre i finalitzat el desembre. S'escollí, llavors, a Miquel Salaberdenya, abat de Cuixà, com a president i a Gispert Amat com a lloctinent. Les visites, les actes del capítol i les resolucions de les juntes d'aquest període fins al 1653 s'han perdut (Zaragoza Pascual 2004, 182-183).

Tot i no restar molta evidència documental, és evident que Gispert Amat continuà controlant la Congregació, o si més no tenint una forta preponderància, inclús per sobre de l'abat de Cuixà. Amat continuà dirigint la congregació fins al 16 de març de 1646, quan fou empresonat (Jiménez Sureda, 224). La seva detenció, però, no sembla generar gran impacte dins la congregació, no més que una breu nota del president Miquel Salaberdenya, on deixà constància de la dita detenció per part del virrei. Amb l'empresonament d'Amat, Copons recuperà el seu estatus dins els benedictins i assumí la lloctinència.²⁷

S'ha donat molta importància en aquest apartat a Amat, més que no pas a Pont que en aquest temps restà més a l'ombra, i aquest fet té la seva raó de ser: d'una banda, Amat representa en aquest moment l'oposició a la subordinació a França, fet que es tradueix en les seves actuacions dins de la congregació; a més a més, es confirma que, efectivament, Amat gaudia de suport dins l'orde i de l'estament, fet que li permetia imposar el seu criteri i que el salvà en diverses ocasions de represàlies per part de les autoritats franceses —per això els francesos intentaren allunyar-lo de Barcelona oferint-li l'abadia d'Arles (Jiménez Sureda, 223). Però, alhora, ajuda a visualitzar una certa oposició entre els personatges, Amat acabà personificant l'oposició als francesos, mentre Pont era, de moment en l'ombra, el personatge fidel que havia de retornar la congregació a l'ordre.

El trienni que s'obrí amb el capítol de 1645 no fou pas tranquil. A banda de la detenció d'Amat, Miquel Soler, abat de Sant Pau del Camp, fou empresonat per intentar travessar la frontera sense llicència el dia 6 de març de 1646. El 10 de març l'abat de Breda abandonà Catalunya per raons polítiques amb salconduit dels presidents. Abans de finalitzar el trienni, Salaberdenya morí i Copons assumí de nou la presidència.

Del següent capítol general, convocat per Francesc de Copons i celebrat a Sant Cugat del Vallès, probablement el 3 de maig de 1648, se'n sap també poc. No es conserven ni les actes del capítol ni les resolucions de les juntes, però sí que foren elegits Francesc de

²⁵ AMM, Llibre de Resolucions, 1620 – 1661. (núm. 46), ff. 68v-74v.

²⁶ AMM, Llibre de Resolucions, 1620 – 1661. (núm. 46), ff. 76v-78r.

²⁷ AMM, Registres d'actes, 1641-1651, (núm. 45), ff. 57v i 60v-61r.

Montpalau, abat de Banyoles, i Andreu Pont, abat d'Amer i Roses, com a president i lloctinent, respectivament (Zaragoza Pascual 2004, 183).

Amb la poca documentació conservada, exclusivament les actes de la presidència, les conclusions que se'n poden extreure són, més aviat, escasses. Francesc de Montpalau controlà la Congregació i actuà pràcticament sol fins, almenys, el 1651 —quan s'acaben les actes—, amb dues úniques actes fetes per Andreu Pont.²⁸ Aquest fet no és d'estranyar. Francesc de Montpalau era un home fort dins del moviment profrancès, fou ambaixador per la diputació, participà en la majoria de les juntes de braços i a diverses trenta-sisenes, etc., a més d'exercir càrrecs dins la Congregació, alguns dels quals ja s'han esmentat. L'elecció de Pont tampoc fou casual, a causa al seu "anticastellanisme" reconegut —vegis el memorial redactat a París durant la seva ambaixada— i la seva afinitat a França, que li valgué l'abadiat.

En resum, entre els anys 1648 i 1661, quan es donà un nou capítol, foren anys de poca activitat, del que se'n dedueix, coincidint amb Tobella, poc interès per a renovar la presidència o emprendre noves accions (387). Tanmateix, és un moment de retorn a l'obediència francesa, que s'havia perdut amb Amat, de mans de dos profrancesos reconeguts.

Per cloure aquest apartat, es poden constatar diferents etapes dins la Congregació. Un primer moment d'unió a la revolta, amb l'oposició als nomenaments castellans i la cerca d'ajuda a França. Després d'aquestes primeres accions, el descontentament es mostra obvi amb les abadies de Gaspar Sala i Pere Pont, en contra del que els benedictins demanaven. Aquests dos nomenaments propiciaren una actitud que podria denominar-se de resignació, ràpidament substituïda per una actitud de defensa, encapçalada per Gispert Amat. El control d'Amat creà tensió tant dins com a fora de la Congregació, fet que es compren si es tenen presents les actuacions polítiques del que era abat de Galligants —el seu complot contra els francesos. En resum, era una oposició a la voluntat d'afrancesament de la vida eclesiàstica (Jiménez Sureda, 223). La seva detenció sembla que frenà aquest moviment defensiu, i el nomenament de Montpalau i Pont fou la volta definitiva al bàndol francès.

La Diputació del General

Com es deia, la carrera política d'Andreu Pont començà amb l'ambaixada, que li acabaria retribuïnt l'abadia d'Amer i Roses. A partir de llavors, s'inicià la seva presència a la Diputació del General, amb primeres intervencions esporàdiques, formant part d'algunes juntes de braços i trenta-sisenes.

La primera menció que se'n fa al dietari de la Generalitat és el 16 d'agost de 1644, en una junta de braços; prengué partit a una trenta-sisena el 23 d'agost i, de nou, el 28 de setembre.

Fins al 8 de setembre del 1645 no torna a aparèixer a una junta, per tornar-se a absentar fins al 15 de setembre i, després, fins al 3 de novembre. Participà en dues juntes de braços més entre el novembre i el març de l'any següent, juntes que es podrien considerar de temes menors (Sans i Travé 2000, 7; 8; 11; 19-20; 45; 85-86; 92; 95; 113-116 i 649); no serà fins al 28 de març de 1646 quan formà part d'una altra junta de braços que havia de tractar l'arrest del diputat eclesiàstic del trienni corrent, l'abat de Galligants, Gispert Amat, qui pretenia finalitzar l'ocupació francesa i entregar Catalunya, de nou, a Felip IV, amb l'ajuda de persones tan destacades com Hipòlita d'Erill, dona del baró d'Albí; Francesc Martí i Viladamor, pare i fill, el batlle de Mataró i l'agent de la Diputació a París, Isidor Pujolar; tot instigat pel duc de Toralto, governador de Tarragona (Testino-Zafirooulos, 279-281; Jiménez Sureda, 225).

²⁸ AMM, Registres d'actes, 1641-1651, (núm. 45), ff. 77v-78r i 84r.

Pont formà part d'una altra junta de braços el 17 de juny de 1646, on es tractà un assumpte que s'allargaria fins al trienni següent: els afers relacionats amb Francesc Martí i Viladamor —aquest conflicte el tractà àmpliament Josep Capdeferro (2007). Finalment, formà part de la novena d'habilitació del 2 de setembre de 1646 que havia d'extreure al nou oïdor militar, a causa de la mort de Benet de Tord; l'endemà fou extret Bernat de Vilallonga.

El 18 de juliol de 1647, quan començava a preparar-se l'extracció dels diputats i oïdors del nou trienni, Pierre de Marca assistí a la Diputació amb una carta del virrei, el Príncep de Condé, on sol·licitava que la novena d'habilitació, llavors reunida, s'assegurés que els extrets eren fidels a França. Per assegurar-ho, Marca entregà també una llista de setanta noms de persones malafectes, confirmant així la pertinença de Pont al bàndol profrancès.

El 22 de juliol, davant de nou testimonis, foren extrets els nous diputats i oïdors: Andreu Pont d'Oceja, abat d'Amer i Roses, diputat eclesiàstic; Joan de Melgar, donzell, diputat militar; Jerònim Pastor, diputat reial; Atanasi Martí Roger, prevere de la diòcesi de Tortosa, oïdor eclesiàstic; Domingo Negrell i d'Orri, oïdor militar, i Joan Manegat, burgès de Perpinyà, oïdor reial (Sans i Travé 2000, 136-138; 146; 163; 233-235 i 879).

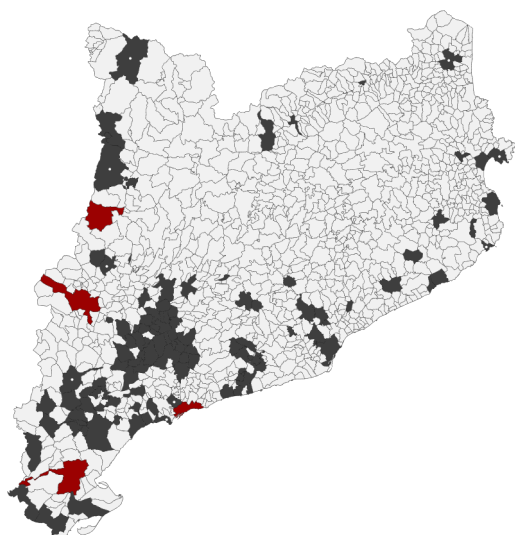
El mandat començà marcant els problemes que continuarien durant tot el trienni: problemes amb els allotjaments; conflictes amb el papat; desavinences amb els virreis, a més de les seves absències, i un deute i inflació galopants que se sumarien a l'esgotament de les arque de la Diputació. Aquestes pàgines no són suficients per explicar detalladament cada un dels aspectes mencionats, però s'intentarà fer un breu resum per explicar, a trets generals, el trienni de 1647 a 1650 en el qual Pont dirigí la institució, centrant l'escrit al voltant dels allotjaments i dels virreis.

Els allotjaments i la campanya militar

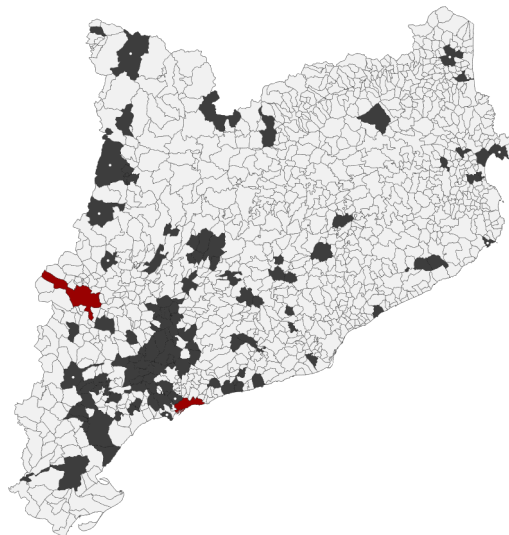
Els allotjaments foren un problema clau, tant abans de la guerra com durant aquesta. De fet, foren, sens dubte, el que més maldecaps portà a tota l'administració catalana. Sobretot per l'impacte econòmic que suposava a les viles i ciutats i, per tant, als ingressos directes de la Diputació. Aquests allotjaments anaren canviant al llarg de la guerra i ho feren en funció de les anades i vingudes d'aquesta. Així, mentre Condé l'estiu de 1647 ocupava Àger, les poblacions més afectades foren aquelles situades entre Lleida i Tarragona, les dues places fortes més importants de l'enemic, per evitar qualsevol mena d'ajuda a Àger.²⁹ Més tard, passà el mateix amb la presa de Tortosa a mans de Ferdinand de Marchin i el nou virrei, el mariscal Charles de Schomberg. Aquesta fou la última gran ofensiva dels francesos durant la guerra, però en matèria d'allotjaments funcionà de manera similar a la pressa d'Àger: es mantenia la línia divisòria entre Lleida i Tarragona, dominant l'Ebre i tallant les comunicacions amb les dues places castellanques —això es pot observar en els mapes 1 i 2, on les zones marcades en vermell mostren les places enemigues i les negres allà on hi hagué allotjaments de tropes francocatalanes, a més, es mostra amb un punt blanc les places amb governador militar.³⁰

²⁹ ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 203, f. 6r; ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 863, ff. 6v-8v.

³⁰ Mapes realitzats a partir de: ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 863; ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 864; ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 865; ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 203; ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 204; ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 205 i Dietari de la Generalitat (Sans i Travé).

Mapa 1. Allotjaments del període 1647-1648

Mapa 2. Allotjaments del període 1648-1649.

Tot i això, els allotjaments afectaren el rere país, però no per igual. Quan els soldats no estaven actius al front es retiraven a zones on hi havia un governador militar, sempre francès. En aquest cas, el que es veu és sobretot la usurpació de jurisdicció per part d'aquests governadors militars. El cas més d'estacat és el del marquès de la Trussa, governador de Roses. Al governador se l'acusà de no ser català, fet que atemptava contra les constitucions i els pactes de la unió amb França; d'usurpar jurisdicció, de no deixar sembrar ni pescar; de tenir més de mil caps de bèstia pasturant; d'impedir l'edificació de cases i d'embargar els diners dels arrendaments de tavernes, hostals i fleques. Aquest és un exemple de molts, i com tots no tingué cap remei per part de les autoritats. Schomberg atorgà una revocació de contrafaccions i desautoritzà al governador, però que no arribà a materialitzar-se en res (Sans i Travé, 300-301 i 963-968).

Aquesta era la tònica general i davant d'això la Diputació, a aquelles alçades de la guerra, pocs mecanismes tenia per solucionar-ho. D'aquesta manera, en aquest trienni encapçalat per Pont les ordres de recaptar informació i l'escriptura de memorials fou constant. Aquests memorials eren entregats, quan es podia, al virrei i en absència d'aquest, la major part del trienni, s'enviaven a la cort francesa.

La situació encara es complicà més quan esclatà la Fronda a França, deixant el front català abandonat i els conflictes amb els allotjaments irresolts, sobretot perquè, a partir de llavors, l'absència de l'autoritat reial fou total i no només per aquesta absència de virreis, sinó també perquè s'aturà l'ajuda material: els enviaments de moneda i pertrets de guerra s'aturaren durant vuit mesos, l'últim carregament arribà el 4 de desembre de 1648 i l'immediatament posterior el 17 de juliol de 1649, quan abans els enviaments eren bimensuals.³¹

La Diputació tenia poc marge de maniobra en tot plegat. Amb els virreis presents podia aconseguir les revocacions de contrafaccions, però que mai es materialitzaven en càstigs o compensacions. Però amb aquests absents s'havia de reclamar a la cort, a on era quasi impossible aconseguir res, si més no de forma immediata i duradora. Petites victòries aconseguiren Pont i el seu consistori, com la del 6 de juliol de 1649 quan l'ambaixador de la Diputació aconseguí del rei unes cartes que pretenien limitar el poder dels governadors, sobretot aquells més conflictius: el de Roses i el de Palamós, principalment, a qui prohibia l'exercici de jurisdicció, la imposició de taxes i els

³¹ ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 203, ff. 30v, 78v, 86v, 121r, 178v, 193r, 231v, 234r, 255v, 276v, 297r, 337v, i 344v; ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 204, ff. 376r, 380r, 405v, 591r-v, i 631v; ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 205, ff. 652v, 656v, 732v, 841v, 885v i 915v.

maltractaments als habitants. A més, s'aconseguí que el secretari Le Tellier ampliés aquestes restriccions a altres governadors: Marchin, qui ocupà Tortosa; al governador de Constantí i Salou, Gastón; al comte de Santa Coloma, governador de Flix, i a monsieur Pontinet, regent de la plaça d'Escornalbou. Totes amb un contingut similar a les rebudes prèviament (Sans i Travé, 349; 1010-1011; 1013-1014 i 1016-1018). Aquestes cartes, però, per si soles no servien i es requeria una provisió pública del rei que permetés al consistori actuar en conseqüència, si no era així, la Diputació encara quedava al marge de qualsevol afer relacionat amb la guerra, com ho eren els allotjaments.³²

Els virreis

Un dels grans problemes del trienni fou la successió i absència dels virreis. Com ja exposà Daniel Aznar, el virrei tenia, a Catalunya, una importància cabdal. Lluís XIII i Lluís XIV eren dos reis absents i, a més a més, amb un perfil relativament feble: el primer era un home malalt i el segon un infant. Els virreis, per tant, tenien un pes polític i simbòlic més important del que podrien haver tingut en qualsevol altra circumstància: esdevenien l'eix integrador de la política del Principat a la Corona francesa. En conseqüència, i com és d'esperar, l'elecció dels virreis corresponia a les dinàmiques internes de la monarquia francesa, així, jugaren un paper fonamental els canvis de poder dins la cort de Lluís XIII i el govern del cardenal Richelieu, i posteriorment amb Lluís XIV i el Cardenal Mazarin, i els canvis en les relacions entre monarquia i aristocràcia.

Pont assumí el paper de diputat eclesiàstic en un moment complicat per a la monarquia francesa, sobretot pel que fa als successos a Catalunya. El primer virrei a Catalunya, Philippe de la Mothe, havia caigut en desgràcia en el moment que el cardenal Mazarin prengué les regnes de França per haver-se oposat a ell en el seu ascens a la cort; aquest fou substituït pel comte d'Harcourt, Henri de Lorraine, qui abans de ser destituït veié com la seva autoritat fou minvada en favor de Pierre de Marca, el nou visitador. Poc després, el virrei fracassà en l'intent de recuperar Lleida i en controlar les bandositats internes del grup profrancès, provocant la seva caiguda (Aznar, 265-271).

A partir d'aquí els virregnants estables van desaparèixer i començà una successió de nomenaments que responien més als problemes interns de la monarquia francesa que a les necessitats catalanes: clar és el cas del príncep de Condé i del cardenal de Santa Cecília, germà de Mazarin. El primer fou apartat de la cort per Mazarin per considerar-lo el seu principal enemic polític. Per bé del Principat, Condé era un militar expert, però la seva campanya militar no beneficià especialment ni a la guerra catalana ni a la reputació del noble. El segon respongué a les necessitats de Mazarin d'allunyar al seu germà de Roma. Ambdós tingueren un virregnat especialment efímer, el primer s'enfocà a la campanya, aconseguint victòries menors, però sense cap èxit polític que apaivagués la situació a Catalunya, i el segon ni tan sols s'enfocà en la guerra, sinó que es limità, en els seus escassos mesos de govern, a pensar com marxar del país (Sanabre 1956, 369-372; Aznar, 272).

El problema de les absències era, principalment, la mala distribució de les competències. En un primer moment semblaven ben repartides, però en la pràctica es traduïa en un mal funcionament de tota l'administració, principalment de justícia i en la competència dels allotjaments, sobretot perquè cap autoritat es feia responsable i Marca, el governador Margarit, el regent Fontanella i Marchin, encarregat de l'exèrcit i la campanya, es repartien les culpes sense cap presa de decisió.

La fugida del Cardenal de Santa Cecília afavorí el ràpid nomenament de Schomberg. Aquest nomenament partia amb un avantatge que els altres virreis no tingueren: era governador del Llenguadoc; havia participat en batalles contra les tropes del rei Felip IV,

³² ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 864, ff. 212v-214r.

fet que li valgué, el 1637, el rang de mariscal, i el 1642 participà en la presa de Perpinyà i Salses, fets que li atorgaren un ampli coneixement de la campanya, la geografia i la política catalanes. Tot i això, el virrei arribà en plena campanya militar iniciada, fet que provocà una escassa presència a Barcelona. Es dedicà plenament als afers militars, estrictament de campanya i no d'ajusticiament dels soldats díscols. Però quan no estava al front, es trobava al llit malalt, dificultant qualsevol acció política real. La seva malaltia el portà a renunciar al càrrec a finals del 1648, però deixà més o menys clara —en la teoria, almenys— la distribució de les competències: Pierre de Marca quedà per a supervisar-ho tot; Josep Margarit com a governador i amb poders per fer justícia en les regalies o casos reials, i Ferdinand de Marchin a càrrec de les tropes. Finalment, després de redistribuir les tropes, el mariscal de Schomberg marxà el dia 31 de desembre, deixant, de nou, a Catalunya sense virrei (Sans i Travé, 319 i 981).

En l'àmbit institucional, el virregnat de Schomberg és complicat. Les relacions amb les institucions foren complexes: hagué de demanar diners al Consell de Cent per sostenir les tropes; intentà controlar les eleccions dels consellers; patí el desinflament del Batalló català, que reduí especialment el seu nombre de gent; tingué unes relacions complicades amb l'Audiència, de fet, Marca acusà alguns dels seus membres de manca de col·laboració, com el regent Fontanella; amb la Diputació no s'entengué mai a causa dels allotjaments, que omplien la Diputació de síndics, cartes i reclames; a més d'haver de gestionar-ho tot amb una escassetat de recursos important.

Amb la seva renúncia, començava l'interregne de Pierre de Marca, que deixava palès que la cort no tenia interès en el front català, però, havent-lo tingut, trobava impossible el nomenament de cap virrei que volgués gestionar una província en guerra, falta de recursos, de diners i d'homes (Sanabre 1956, 424-425 i 431-433).

L'interregne de Marca no es deixà notar especialment a la Diputació, de fet, no més que altres virreis. La diferència era que els virreis o estaven en campanya o la seva presència fou efímera. Les relacions que tingueren els diputats i Marca es limitaven a les queixes pels allotjaments i algunes qüestions de procediments, com la detenció d'un català per militars francesos, fet que no podia donar-se: les detencions de catalans havien de fer-se per altres catalans. Més enllà d'això, Marca actuava com un nexa amb la cort, essent l'única connexió directa amb aquesta, si no de tot el Principat, sí de la Diputació.

El que sí afectà especialment a la Diputació fou la detenció, per part de Marca, de l'oïdor militar, Domingo Negrell, acusat de lesa majestat. Ell fou una víctima més de la repressió de Marca, consensuada amb la cort, per controlar la ciutat i evitar qualsevol mena de dissidència (Sanabre 1956, 442).

És cert que el paper de Marca és encara bastant desconegut, però la lectura de les fonts demostra que la Diputació i ell no mantingueren unes relacions molt fluides, ni tan sols periòdiques o regulars. Marca era l'autoritat francesa al Principat, era la unió entre la cort i la terra, però la seva presència no es deixà notar gaire en el dia a dia del consistori. Evidentment, la detenció de l'oïdor causà commoció als diputats i oïdors, però ràpidament s'inhibiren de la causa, com ho feren també de la detenció de Marchin, sense prestar més atenció —qui fou detingut en el moment de la represa de la Fronda (Sans i Travé, 390 i 394).³³ La realitat era, sembla, que l'absència del virrei no afectà en gran manera la institució, sí que ho feu en la justícia i en la campanya, però no en el funcionament institucional. Això indica o bé una desvinculació total de l'administració francesa, de la qual ni diputats ni oïdors esperaven gran cosa, o bé que, realment, la presència d'un virrei per a la Diputació no suposava un gran canvi. No vol dir que aquesta absència no donés problemes a la Diputació, de fet, implicava una comunicació directa amb la cort a través

³³ ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 865, ff. 177v-178r.

de correus o ambaixades, amb totes les despeses que això comportava, també una constant recaptació d'informació arreu del territori sobre els allotjaments, però en el funcionament en si mateix, la Diputació restava igual que ho havia fet amb la presència dels altres virreis.

La fi de l'interregne, amb el nomenament de Lluís de Vendôme, creà un cert optimisme, però durà ben poc. El virregnat de Vendôme, tot i no haver finalitzat a finals del trienni de Pont, seguia els patrons dels altres virreis: concentració de les actuacions en la campanya militar, llargues absències de Barcelona i manca de recursos. De fet, durant el seu virregnat no es va enviar ni una dècima part dels diners promesos i el que sí que s'envià fou mal administrat (Sanabre 1956, 459). La Diputació actuà, com en altres ocasions, com a portantveus de les universitats, presentant memorials de contrafaccions, amb informació sobre els abusos dels soldats, ja fos davant del virrei, de Margarit, de Marca o de la mateixa cort, actuant amb uns recursos limitats que encara dificultaven més aquesta missió. Lluís de Vendôme actuava com podia i amb el que tenia. Entre finals de 1649 i inicis de 1650 arribà la pesta a Catalunya, per Ulldecona els primers casos i de forma més intensa a Tortosa (Betrán, 157). La pesta entrà des del Regne de València i el 21 de juliol Pont es veié obligat a escriure al diputat local de Castelló d'Empúries per conèixer els contagis en aquella vila, és a dir, en mig any, la pesta havia arribat fins a pràcticament la frontera amb França. Però la pesta no era l'únic problema, l'escassetat de blat s'havia fet crònica, però ara se sumava la sequera, provocant que, del poc que ja es recol·lectava, se'n recol·lectés menys, amb una carestia conseqüent important.³⁴

El malestar de les viles amb aquest context era evident, portant a algunes a revoltar-se. Algunes universitats, compreses entre Flix i Tortosa, s'estaven entregant a Felip IV; al Pla d'Urgell es preparava un alçament, i els espanyols intentaren negociar amb el governador de Miravet la rendició, oferint-li un càrrec al front portuguès. El virrei envià al mariscal Baltasar amb cavalleria, qui s'enfrontà a l'exèrcit de Lleida, però no comptà amb el suport de cap de les universitats properes, que ja s'havien posicionat amb Felip IV (Sanabre 1956, 465-467). El 12 de juliol el virrei enviava a Margarit a les Terres de l'Ebre a evitar com es pogués aquesta sagnia (Sans i Travé, 420). El Batlle de Vimbodí l'acompanyà, amb la intenció d'assassinar-lo, però ho evità. Recuperà la confiança de les viles de Prades, Falset i Flix, però quan visità Mora, els habitants atemptaren contra ell. Margarit es veié obligat a fortificar Granadella per no deixar incomunicada Flix. Després, el tornaren a atacar al Montsant uns cinc-cents miquelets capitanejats pel Batlle de Vimbodí, a qui Margarit detingué definitivament. Tot i les gestions del governador, Falset ràpidament s'uní a Tarragona; tot seguit, Flix i disset pobles més; Miravet no tardà a caure, deixant aïllada Tortosa (Sanabre 1956, 467-474).

En conclusió, amb Vendôme s'enfonsa definitivament l'aparell militar francès, la poca administració que s'havia instaurat començà a trencar-se, el grup profrancès encara es reduïa més i la situació econòmica, alimentària i sanitària, ja desoladora, empitjorà.

L'exili i la mort

Acabat el trienni de 1650 amb l'elecció dels nous diputats i oïdors, Andreu Pont es retirà de la vida política. No marxà de Barcelona, cal suposar que es quedà dirigint la Congregació Claustral juntament amb Francesc de Montpalau, tot i que aquest sí que mantingué relació amb la Diputació. Fins al 1652 les referències a la seva persona són escasses. La visita del nou trienni el sentencià, el 1651, a pagar 35 lliures, 13 sous i 4 diners i amb una altra sentència, a pagar 200 lliures més. (Sans i Travé, 1130-1131)

Poc després la ciutat de Barcelona queia en mans de Joan Josep d'Àustria. És llavors quan començà el primer exili polític de Catalunya i les represàlies posteriors, que

³⁴ ACA, GENERALITAT, Sèrie general (N), 205, ff 1051v.

afectaren, també, la família Pont i el mateix Andreu. Aquest exili el protagonitzaren unes dues mil persones (Jané Checa, 86). S'inicià en el mateix moment que les negociacions per la rendició, que van acabar amb la capitulació incondicional de Barcelona el 9 d'octubre; seguint, dos dies després, el perdó general atorgat pel fill del rei, Joan Josep d'Àustria. Només obrir-se les negociacions, començà l'èxode d'autoritats, favorables o no a la rendició de la ciutat. A partir del 3 d'octubre les primeres persones abandonaren la ciutat, tals com Josep Margarit, Vicenç Ferriol —qui havia renunciat al càrrec de conseller segon el dia 1 d'octubre—, o Francesc de Segarra, juntament amb altres cavallers i gent ordinària; embarcaren en una barca a Mataró; tots, direcció cap a Roses (Schwartz i Luna & Carreras i Candi, 332-334; Torres i Sans, 258). Un cop la capitulació ja s'havia signat, el dia 13 la resta d'autoritats abandonaren la ciutat; encapçalats pel Mariscal de la Mothe i Josep d'Ardena, la guarnició de la ciutat, francesos i suïssos, catalans del Regiment d'Ardena, cavalleria i infanteria en avantguarda comandats per Francesc Calvo. En aquesta partida se sumen altres nobles com el baró de Monclar o eclesiàstics com Gaspar Sala, abat de Sant Cugat; Francesc de Montpalau, abat de Banyoles, o el mateix Andreu Pont; a més de canonges de Barcelona, de la Seu d'Urgell, entre altres religiosos. Tots partiren cap a Martorell i d'allà cap a França. Després de la sortida, al matí, entrà Joan d'Àustria pel mateix portal per on havien sortit les autoritats profranceses, el portal de Sant Antoni (Schwartz i Luna & Carreras i Candi, 1-2; Sanabre 1956, 549).

Aquesta sortida, però, no és l'única. L'exili va constar de diverses fases. Com s'ha vist, la primera es va donar els primers dies del mes d'octubre; una segona fase, variable i inconstants, es va donar en el context de les diverses escaramusses entre castellans i francesos, fins al punt d'inflexió l'any 1656; culminant amb la signatura del Tractat dels Pirineus i la partició del territori català el 1659 (Jané Checa, 83).

Si bé no és possible entrar a tractar cada fase en concret, ni a donar tots els detalls necessaris ni les implicacions que tingué aquest exili en els exiliats, en l'administració i en els llocs d'origen i de recepció, és interessant centrar-se en el cas de Pont, que serveix com a exemple d'una realitat que visqueren la majoria. S'exilià amb la resta d'autoritats, i la seva família en pagà les conseqüències. Tots foren desinsaculats i substituïts després de la caiguda de Barcelona. De fet, aquesta fidelitat a França els hi costà no només la desinsaculació, sinó també l'esmena al dietari de trànsfugues, i en el cas particular de Pere Màrtir, el germà gran, és probable que perdés alguna propietat que tingués a Puigcerdà, si més no, Jacint Muntaner, ciutadà honorat de Barcelona i cònsol de Puigcerdà, demanà al Consell d'Aragó que en compensació de l'empresonament i els càstigs que patí durant la guerra per ser fidel a Felip IV se li concedís un títol i privilegi, a més de la hisenda de Pont, al·legant que en aquell moment era aliat de França (Sans i Travé, 1250-1260).³⁵

Tanmateix, el què motivà l'exili no queda gaire clar. Andreu Pont no fou esmentat a la sentència del Marqués de Mortara, tampoc el de cap familiar, però és probable que compregués que, tot i el perdó general, ell era un objectiu clar. I això es demostra quan Joan d'Àustria li embargà els béns, que restaven al monestir de Sant Pere de les Puelles, a principis de 1653, tot propiciat per Gispert Amat, qui l'assenyalà com a traïdor —una enemistat forjada, probablement, en el si de la Congregació Benedictina.³⁶

Com la resta d'exiliats, Pont demanà ajuda al rei francès, qui el reconegué com a persona de gran col·laboració i fidelitat, així com a la resta dels que abandonaren

³⁵ ACA, CONSELL D'ARAGÓ, Lligalls, 0209, núm. 031.

³⁶ ACA, CONSELL D'ARAGÓ, Lligalls, 0208, núm. 073; ACA, CONSELL D'ARAGÓ, Lligalls, 0209, núm. 057, ff. 7-15.

Barcelona, a més a més, així com prometé que tots els béns confiscats serien repartits entre els arribats catalans.³⁷

Poc més es coneix del seu exili. S'instal·là a Perpinyà, on la seva família s'havia desplaçat. Allà subsistí dels ingressos familiars i d'algunes rendes que tenia el monestir d'Amer a les terres controlades per França, així sembla demostrar-ho un testimoni que declarà en un procés que involucrava a Pere Màrtir Pont, germà d'Andreu.³⁸ Res apunta al fet que Pont rebés cap benefici del rei, però es pot afirmar que no visqué gaire temps a l'exili i, ni de bon tros, ho feu en la indigència. Morí a principis de 1654, deixant com a hereu universal al seu germà gran, qui tingué alguns problemes per heretar; el plet subseqüent de la mort és una font molt rica perquè permet afirmar el seu bon nivell de vida als comtats.

L'exili de Pont és especialment interessant perquè destaca dues coses: l'absència de coneixement sobre l'absorció de tot el clergat exiliat, i el desconeixement respecte a aquells que no reberen cap ajuda del rei de França.

Conclusions

El que s'ha intentat explicar en aquestes pàgines, a través d'una brevíssima biografia, és la formació d'un personatge ben representatiu de l'època i a través d'aquest mostrà la realitat del moment. Andreu Pont, nascut al caliu de la noblesa menor, patí les maniobres de la monarquia dels Àustria que pretenien, cada vegada amb més força, un funcionament similar al de Castella a Catalunya. El control del monestir de Montserrat i dels nomenaments eclesiàstics configuraren en ell, com en altres religiosos, el sentiment anticastellà que dominà als dirigents de la revolta. Com a membre de l'orde benedictí patí les conseqüències de la guerra, però també se'n beneficià, com ho feren un gran nombre de persones que, a poc a poc, anaren sent més adeptes al bàndol profrancès. Aquests beneficis que obtingué li portaren també enemistats, com la de Gispert Amat qui, un cop caiguda Barcelona, recuperà el seu Estatus a Catalunya i l'assenyalà com a traïdor, fet que porta a la monarquia a l'embargament dels seus béns.

S'ha exposat també dos aspectes fonamentals del trienni de 1647 a 1650 en el qual Pont fou diputat eclesiàstic. Foren tres anys en els quals la campanya militar francesa perdia força davant dels moviments castellans, assentant les bases de la caiguda definitiva de Barcelona el 1652. Davant d'això s'ha vist que el marge d'acció de la Diputació era especialment limitat, a causa dels recursos i d'una pèrdua del lideratge molt clara en favor del Consell de Cent —una afirmació que un estudi de més amplitud confirmarà. Tot i això, les universitats continuaven reconeixent a la Diputació com a l'òrgan rector de tot el territori i esperaven d'ella solucions i compromisos, tot i que aquesta, durant aquests tres anys, fou incapaç de fer front a aquestes tasques, el que acabà traduint-se en un desencant que facilità l'avenç castellà i debilità Catalunya en general. Es constata, també, que la cort no prenia a la Diputació com un actor important, de fet, les diferents instruccions que tenien els virreis ja assenyalaven que no tinguessin en compte a quasi cap català.

El cas de Pont i el seu exili és un exemple de totes les autoritats que conformaren el grup profrancès que hagué de marxar en caure Barcelona el 1652. Tanmateix, s'allunya dels grans personatges que obtingueren càrrecs als comtats o inclús a l'exèrcit, i revela una realitat: no tots els exiliats reberen l'ajuda francesa. La sort de Pont, però, fou el seu

³⁷ BnF, Recueil de copies de pièces, formé principalement des dépêches écrites ou signées par Michel Le Tellier, secrétaire d'État, durant les dix-huit premières années du règne de Louis XIV. Tome XX, Français 4187 F. 9r-12v.

³⁸ ADPO, 1E91, 9 mars 1654-13 janvier 1655, ff. 2r-v.

origen en aquelles terres i el poder econòmic de la família, que lligat a la seva abadia, el sustentaren fins a la mort.

Obres citades

- Aznar, Daniel. “La Catalunya borbònica (1641-1659): virregnat i dinàmiques de poder durant el govern de Lluís XIII i Lluís XIV de França al Principat.” Em Òscar Jané Checa ed. *Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI, un model en construcció?: actes del congrés: col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009*. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2010. 265-278.
- Betrán, José Luis. *La peste en la Barcelona de los Austrias*. Lleida: Milenio, 1996.
- Bru de Sala, Lluís de & Fluvià i Escorsa, Armand de. *Nobiliari del Reial Cos de la Noblesa de Catalunya*. Barcelona: Reial Cos de la Noblesa de Catalunya, 1988.
- Capdeferro i Pla, Josep. “Francesc Martí i Viladamor (1616-1689). Un Catalan (trop?) fidèle au roi de France.” Em Yves-Marie Bercé ed. *Les procès politiques (XIVe-XVIIe siècle)*. Roma: École française de Rome, 2007. 425-449.
- . *Joan Pere Fontanella (1575-1649), un advocat de luxe per a la ciutat de Girona: plets i negociacions jurídicopolítiques d'un municipi català a l'alta edat moderna*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2010.
- Capeille, Jean. *Dictionnaire de biographies roussillonnaises*. Perpinyà: Imp. Lib. Cat. J. Comet., 1910.
- Fargas Peñarrocha, Maria Adela. *Família i poder a Catalunya, 1516-1626: les estratègies de consolidació de la classe dirigent*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997.
- Jané Checa, Òscar. “L'exili de la Guerra dels Segadors.” *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* 20 (2009): 83-99.
- Jiménez Sureda, Montserrat. “Gispert d'Amat i Desbosc de Sant Vicenç.” En Josep Maria Sans i Travé ed. *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus Presidents*. Barcelona: Generalitat de Catalunya i Fundació Enciclopèdia Catalana, 2003. 222-225.
- Lazerme, Philippe. *Noblesa Catalana: Cavallers i Burgesos Honrats de Rosselló i Cerdanya*. Paris: La Roche-sur-yon: Impr. centrale de l'ouest, 1977. 3 vol.
- Lligoña Vidal, Gerard. “L'anticastellanisme eclesiàstic a la Guerra dels Segadors.” *eHumanista IVITRA*, núm. 27 (2025): 261-273.
- Mitjana de las Doblas i Alegrín, Enric. *La Casa de Copons*. Barcelona: Thomas, 1948.
- Moles, Pere. “Pròleg.” En Maria Adela Fargas Peñarrocha. *Família i poder a Catalunya, 1516-1626: les estratègies de consolidació de la classe dirigent*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997. 13-16.
- Montsalvatge i Fossas, Francesc. *Los monasterios de la diócesis gerundense*. Olot: Imprenta i librería de Juan Bonet, 1904. Vol. 14.
- Sanabre, Josep. *La acción de Francia en Cataluña: en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1956.
- “Les repercussions de la Guerra dels Segadors en el Monestir de Montserrat.” *Analecta Montserratensia* 9 (1962): 103-134.
- Sans i Travé, Josep Maria ed. *Dietari de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Presidència, 2000. 5-6 vols.
- Schwartz i Luna, Frederich & Carreras i Candi, Francesc. *Manual de novells ardots vulgarment appellat Dietari del Antich Consell Barceloní*. Barcelona: Imprenta d'en Henrich, 1892. 15-16 vols.
- Serra, Eva. *Els llibres de l'ànima de la Diputació del General de Catalunya (1493-1714)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2015. 2 vol.
- Simon i Tarrés, Antoni. *Pau Claris. Líder d'una classe revolucionària*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

- Solà i Colomer, Xavier. *El Monestir de Santa Maria d'Amer a l'època moderna: Religió, cultura i poder. De la reforma benedictina a la vigília de les desamortitzacions (1592-1835)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2010. 1-2 vols.
- Testino-Zafiroopoulos, Alexandra. "La conspiration d'Hyppolite d'Aragon en Catalogne: une courtisane et ses complices dans la tourmente franco-castillane." En Béatrice Peres ed. *Ambassadeurs, apprentis espions et maîtres comploteurs: Les systèmes de renseignement en Espagne à l'époque moderne*. Paris: PUPS, 2010. 277-290.
- Tobella, Antoni Maria. "Cronologia dels Capítols de la Congregació Claustral Tarraconense i Cesaraugustana." *Analecta Montserratensia* (Abadia de Montserrat), 1964:221-398.
- Torres i Sans, Xavier. *La Guerra dels Segadors*. Lleida: Eumo, 2006.
- Zaragoza Pascual, Ernesto. *Abaciologi benedictí de la Tarraconense*. Barcelona: Balmes, 2002.
- . *Història de la Congregació Benedictina tarraconense (1215-1835)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- . *Historia del Real Monasterio de Montserrat de Madrid*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- . "Monjes profesos de Montserrat (1493-1833)." *Studia Monastica* (Abadia de Montserrat) 33(2) (1991): 329-377.